

आमचे कलापूर्ण सिअॅटल

बृहन्महाराष्ट्र वृत्ताच्या वाचकांना सिअॅटलच्या निसर्गसौंदर्याची, सिअॅटलच्या मराठी मंडळाची व त्याच्याशी संलग्न बहुगुणी कलाकारांची ओळख व माहिती झाली आहे. मी सिअॅटलचे एक वेगळे रूप दाखवणार आहे. हे रूप मला अतिशय प्रिय आहे. मला आशा आहे कि हा लेख वाचल्यावर तुम्हालाही आवडेल. मी प्रामुख्याने फक्त सिअॅटल डाउनटाउनच्या कलागुणांबद्दल लिहिणार आहे तरीही शब्द, पाने व वेळ अपुरा पडणार आहे. आम्ही सिअॅटल डाउनटाउन मध्ये राहणारा काय आलो जणू काही अलिबाबाची गुहाच आमच्याकरता उघडली. नैसर्गिक सौंदर्य तर अवर्णनीय आहेच पण मला खरी खाण सापडली ती साहित्य, नाट्य, संगीत, नृत्य, चित्रकला, ललितकला ह्या वर्णनातीत धनाची. ही सगळी हिरे माणके मला एकाच जागी मिळाली. याआधी पण आम्ही मोद्या शहरांमध्ये/ शहरांजवळ राहिलो होतो. उदा: ऑटोवा-कॅनडा; चॅण्डलर-अॅरिझोना आणि व्हर्जिनिया (वाॅशिंग्टन). पण राहण्याची जागा व त्याच्या अनुषंगाने उपलब्ध असलेल्या सोयी लक्षात घेता जे इथे शक्य झाले ते इतरत्र होऊ शकत नव्हते. सिअॅटल डाउनटाउन सर्व शहरांचा मुकुट ठरले तर सिअॅटल सेंट्रल हे मुकुटमणी आहे.

सिअॅटल डाउनटाउन मध्ये जिथे आम्ही राहतो तिथून अर्ध्या तासाच्या आत आम्ही सर्व ऐच्छिक स्थळांना पायी पोचतो. अमेरिकेत जी शहरे पायी चालण्याकरिता अत्यंत सोयीस्कर व सुखकर समजली जातात त्यात सिअॅटलचा सहावा क्रमांक आहे. ह्या चालण्याच्या अंतरावर सध्या ५०/६० कलाविधी (आर्ट गॅलरीज), ३५ ते ४० लहान मोठी नाट्यगृहे/कलागृहे, ३-४ खुली रंगमंदिरे (ओपन एअर थिएटर), ३-४ अतिभव्य क्रीडाभवन, (स्टेडियम्स/अरीनाज), सुप्रसिद्ध बेनारोया हॉल व इतर प्रेक्षागृह, प्रचंड बॅले प्रेक्षागृह आणि सार्वजनिक सभागृहे जेथे संगीताचे, वादनाचे, नृत्याचे, भाषणाचे, आणि अनेक कार्यक्रम केल्या जातात. केवळ आंतरराष्ट्रीय चित्रपटांकरिता बांधलेली चित्रपटगृहे आहेत. पॉल एलनच्या EMP Museum (formerly known as Experience Music Project and Science Fiction Museum and Hall of Fame or EMP|SFM) मध्ये मनोरंजक रॉक अँड रोल व पॉप देखावे आणि ऐकायला रंगतदार नाद आणि कॉन्सर्टस् आहेत आणि रॉक अँड रोल व पॉप संगीताचे कार्यक्रमही होतात. सिअॅटलची कलासंग्रहालये (आर्ट म्युझियम्स) आणि इतर संग्रहालये, बृहन्महाराष्ट्र मंडळाचे अधिवेशन झाले ती भव्य जागा, अनेक चित्रपटगृहे, उत्सवांचे मैदान आणि पाण्यातले खेळ होतात त्या सर्व जागा आहेत. ह्यातली बरीचशी ठिकाणे सिअॅटल सेंट्रलच्या परिसरात आहेत.

इथे एक गोष्ट ही लक्षात घेतली पाहिजे कि सिअॅटल अमेरिकेतील इतर मोद्या आणि प्रसिद्ध शहरांशी तुलना करता क्षेत्रफळात ११७वे आणि लोकसंख्येत फक्त २३वे आहे पण साहित्य आणि कला या बाबतीत मात्र याचा क्रमांक फार वरचा सहा/सातवा आहे आहे.

सिअॅटलने बरीच वर्षे संपूर्ण अमेरिकेत सर्वात उच्चशिक्षित म्हणून प्रथम क्रमांक पटकावला होता व अजूनही सातत्याने सिअॅटलची सर्वोच्च तीन शहरात गणना होते. (आम्ही तर सुशिक्षितही म्हणू!) येथे सर्वात जास्त पुस्तकांची दुकाने आणि पुस्तक विक्रेते आहेत. दूरदर्शन वरील “जेपरडीचा” सर्वात मोठा विजेता, “केन जेनिंग”, सिअॅटलमधे आहे. इथले “एलीयेट बे बुक कंपनी” इतके प्रसिद्ध आहे की नुसते अमेरिकेतलेच काय पण आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचे लेखक/कवी तिथे पुस्तक वाचनाकरिता हजेरी लावून जातात हे आमचे फारच मोठे भाग्य आहे. तेथे रोज एक पुस्तक वाचन असते व शनिवार-रविवारी दोन असतात. इथेच आम्ही इतर भारतीय लेखकांमध्ये “नरेंद्र जाधवांचे” पुस्तकवाचन ऐकले व त्यांना भेटलो. आतापर्यंत काही स्थानिक अनिवासी-भारतीय लेखक-लेखिकांचे पुस्तकवाचन ऐकले पण अजूनतरी मराठी नावाचे एकायचा योग आला नाही. लवकरच येईल अशी आशा वाटते. इतर ठिकाणी व इतर दुकानांतही पुस्तकवाचन असते. अलिकडे काही भारतीय/मराठी पुस्तक विक्रेत्यांची नांवेही कानावर आली आहेत. इथले अद्ययावत सार्वजनिक वाचनालय वास्तुशास्त्राचा देखणा नमुना तर आहेच पण दररोज (२००४ मध्ये उघडल्या पासून) साधारणपणे हजारोनी लोक येतात. अमेरिकेतल्या सर्वोच्च दहा वाचनालयात याची गणना होते. येथे पुस्तकवाचन-बाबोर अनेक सांस्कृतिक कार्यक्रमही होतात. काही संस्थांमध्ये निवासी लेखक आहेत व ते एकत्रित वाचनाचे व काव्य गायनाचे कार्यक्रम करतात.

सिअॅटल काचेच्या कलाकृतींबद्दल अतिशय प्रसिद्ध आहे. “डेल चीहुली” ह्या जगविख्यात, अत्यंत कुशल, एकाक्षी काच-कलाकाराच्या कलाकृती सिअॅटल आणि जगभर प्रदर्शित केलेल्या आहेत. त्यांची येथे शाळा व कलागृहे (स्टुडिओज) आहेत. सिअॅटल पॉटरी करताही प्रसिद्ध आहे. नॉर्थवेस्ट पॉटरीला खूप मागणी असते. दर महिन्याच्या पहिल्या गुरुवारचा पन्नास/साठ आर्ट गॅलरीजचा “Art Walk” अतिशय लोकप्रिय आहे. सिअॅटलने अमेरिकेला ह्याचा परिचय करून दिला. पहिला “Art Walk” पायोनीर स्ववेयर येथे १९८१ मध्ये सुरु झाला आणि वणव्यासारखा अमेरिकाभर पसरला. आमचा पहिला Art Walk आम्ही Scottsdale, AZ येथे १९९७मध्ये अनुभवला आणि अगदी प्रेमात पडलो. त्यानंतर शोधून शोधून सगळी कलासंग्रहालये व प्रदर्शने पालथी घालण्याचा सतत प्रयत्न सुरु आहे. बहुतेक सगळ्या आर्ट गॅलरीज सायंकाळी स्वागत समारंभ ठेवतात. बहुधा नवीन प्रदर्शनाचे/दालनाचे उद्घाटन होते. कलाकार स्वतः उपस्थित राहून येणाऱ्या जाण्याऱ्या लोकांना भेटतात. स्थानिक कलाकार ज्यांचे स्थायी संग्रहालय नसते ते पटांगणात तंबू टाकून प्रदर्शन मांडतात (हो! अगदी पाऊस असला तरी!) ह्या कलाकृतीत चित्र/रंगकला, शिल्पकला, छायाचित्रे, हस्तकला, कांचकला, दागिने, कपडे, असे विविध प्रकार असतात. खूप गर्दी होते. एरवी सगळ्या आर्ट गॅलरीज सायंकाळी उघड्या नसतात.

याच गुरुवारी सगळी संग्रहालये सुद्धा संध्याकाळी उशिरापर्यंत उघडी प्रवेश विनामूल्य असतो. हे डाउनटाउन बाहेरच्या संग्रहालयांनाही लागू होते. आजकाल भारतीय नांवे व अधूनमधून मराठी कलाकारांची नांवेही चमकायला लागली आहेत ही फार अभिमानाची गोष्ट आहे. मध्यंतरी आर्थिक मंदीच्या काळात काही दुकाने बंद पडली होती पण आता “अॅम्झॉन” कंपनीने आपली कार्यालये वाढवायला सुरुवात केल्यापासून त्यांच्या आसपास बऱ्याच नवीन आर्ट गॅलरीज उघडत आहेत. सिअॅटलला आल्या आल्या आम्ही जॅन्हा सिअॅटल आर्ट म्युझियम मध्ये गेलो तेव्हा समोर आम्हाला अ~आअ~आ अॅम्झॉनचे “जेफ बेझोस” भेटले होते व छान बोलले. तेही नवीन प्रदर्शन पाहला आले होते. शंभर वर्षे पूर्ण केलेल्या सिअॅटल सिंफनी ऑर्केस्ट्राचे संपूर्ण जगात सर्वात जास्त ध्वनिमुद्रणे आहेत आणि मुख्यतः त्यांचा कार्यक्रम अप्रतिम अशा बेनारोया हॉल या जागीच होतो. आनंदाची गोष्ट ही आहे कि त्याला लहान-मोठे सर्वांची खूप गर्दी असते. तिथे बसून तो कार्यक्रम वा त्या वास्तूतच प्रतिष्ठापित असलेल्या ऑर्गनचे वादन ऐकण्याचा अनुभव स्वर्गीय आहे. सिअॅटल सिंफनी ऑर्केस्ट्रा बरेचदा विनामूल्य वा कमी दराचे कार्यक्रम करतात. ऑर्गन वादन तर बहुतांशी विनामूल्य असते व त्या स्थळाच्या टूर बरोबर ऐकायला मिळते. सिअॅटल चेम्बर म्युझिक सोसायटी उन्हाळ्यात व हिवाळ्यात दोन उत्सव करतात. ते मुख्य कार्यक्रम आधी ओपन कॉन्सर्ट करतात. सिअॅटल यूथ सिंफनी सिअॅटल ऑर्केस्ट्रास ही अमेरिकेतील सर्वात मोठी संस्था आहे. त्याचप्रमाणे पॅसिफिक नॅशनल बॅले शाळा जी १९७४ मध्ये सुरु झाली तिचा क्रमांक पूर्ण अमेरिकेत पहिल्या तीन क्रमांकात लागतो. सिअॅटल ऑपेरा आणि पॅसिफिक नॅशनल बॅले यांचे कार्यक्रम मॅक्रॉ हॉल (ज्याची बांधणी २००३मध्ये पूर्ण झाली) या भव्य प्रेक्षागृहात होतात. इतर जागा म्हणजे आसपासची सुंदर मोठमोठी चर्चिस जिथे शास्त्रीय गायन वादनाचे कार्यक्रम होतात. सिअॅटलचे कलाभंडार नृत्य संगीताने शिगोशिग भरले आहे.

अनेक नाट्यगृहांपैकी ३-४ ठिकाणी संगीत नाटके होतात. काही नाटके स्थानिक असतात आणि काही ब्रॉडवे व इतर मोठ्या शहरातून येतात. इथे पहिल्यांदा प्रयोग झालेल्या काही संगीतिकांना ब्रॉडवे वर “टोनी” पुरस्कार मिळाल्या नंतर बऱ्याच नाटककारांनी येथे संगीत नाटके बसवून ब्रॉडवे वर नाटके न्यायचा पायंडा पाडला आहे. काही नाट्यगृहे केवळ शीघ्ररचित किंवा उभ्या-उभ्या विनोदाकरिता (Improv or Stand-up comedy) उपयोगात आणली जातात. येथे जवळपास शंभर स्थानिक संस्था सिअॅटल व आसपासच्या गावांत व बेटांवर नाटके करतात. ही नाटके प्रायोगिक व व्यावसायिक या दोन्ही प्रकारची असतात पण माझ्या मते दोन्ही उच्च दर्जाची असतात.

मी बालकमंदिरात गेल्या गेल्या एकदम रंगमंचावर चढले आणि मंत्री ज्याप्रमाणे खुर्ची सोडत नाही त्याप्रमाणे त्यानंतर मी ४०/४५ वर्षे मायक्रोफोन घट्ट धरून ठेवला. पडद्यासमोर व पडद्यामागे जमेल तितके वेळा नाच, गाणे, नाटक, कविता, निवेदन, स्पर्धा, परिक्षण या

ना त्या कार्यक्रमाकरिता तो हातात ठेवला. घरी दारी सगळी कडे साहित्यिक, कलात्मक वातावरण असल्याने सगळे करायला, पहायला, ऐकायला मिळाले. त्यातून मी बहुभाषी शाळेत शिकल्याने (इंग्रजी व हिंदी पण मुख्यतः दक्षिणात्य आणि मराठी नाही) मला सर्वभाषीय कलांची आवड होती. मराठी व संस्कृत घरी व इतरत्र शिकले. तरी पण सगळ्यात जास्त सवय इंग्रजीची आणि हिंदीची होती. त्यामुळे मला इंग्रजी नाटके तेंव्हापासूनच आवडत आली. रंगमंचाचे वेड नेहमीच बाळगले. बॅले आणि ऑपेरा चित्रपटात पाहिले होते व “वॉर्ड्स ऑफ अमेरिका” आणि “बीबीसी” वर ऐकले होते. कॅनडात आल्यावर काही वर्षात मग पैसे जमवून “Bolshoi” बॅले आणि “Carmen” ऑपेरा पाहिला तेंव्हा अगदी धन्य वाटले. ऑटोवा शहर लहान असल्याने नाटके, म्युझिकल्स बघायला आम्हाला टोरॉंटो, न्यूयॉर्क, न्यूजर्सी असे फिरावे लागायचे. आंतरराष्ट्रीय चित्रपट मात्र अत्यल्प शुल्कात पाहिले. अॅरिझोना / व्हर्जिनियात मैलॉमैल आणि तासंतास जावे लागायचे आणि पैसेही भरपूर लागायचे त्यामुळे सिअॅटलला आल्यावर आनंदाश्चर्याचा धक्का बसला आणि आयुष्यच बदलून गेले.

मी गेले ३३/३४ वर्षे जितकी जमतील तितकी नाटके पाहत आली आहे. मुख्यतः सर्व प्रकारची इंग्रजी आणि जॅन्हा संधी मिळेल तेंव्हा हिंदी, मराठी, संस्कृत, फ्रेंच, व इतर भाषीय. सिअॅटलला आल्या पासून नाटके पाहण्याचे प्रमाण सप्ताहात एक किंवा एकापेक्षा जास्त असे झाले आहे. त्याला कारणही सोपे आहे. कोणे एकेकाळी जसा कलांना व कलाकारांना राजाश्रय मिळायचा तसा या काळात इथल्या कलाप्रेमी दानशूर व्यक्तींचा व मोठ्या कंपन्यांचा कलाश्रय मिळतो. त्यामुळे बहुतेक नाट्यगृहात एक किंवा दोन दिवस अगदी नाममात्र मूल्य देवून प्रवेश मिळतो (अक्षरशः किमान \$२ ते कितीही). त्यामुळे आठवड्याला दोन नाटके सहज परवडतात आणि १० ते १५ मिनिटे पायी चालावे लागते! नाट्य/नाटिका वाचन(Stage readings) बहुधा फुकट अथवा निमंत्रणाने असतात. मी जॅन्हा जमेल तेंव्हा समीक्षा करत व लिहित आले आहे. कधी छापण्याकरता मागितलेली व कधी न मागितलेली, तज्ञगटात भाग घेतला आहे. येथे एक अत्यंत महत्वाची गोष्ट नमूद करायची आहे. मला सतत फार खंत वाटत आली आहे कि इंग्रजी नाटकांना भारतीय चेहेरे मला फार कमी दिसले आणि त्यातून मराठी व्यक्ती अभावानेच भेटल्या. अगदी सहजा सहजी शक्य असलेल्या आणि विनामूल्य असलेल्या नाटकाला देखील असे घडले. आता सिअॅटल मध्ये हे चित्र बदलते आहे. गेल्या २-३ वर्षात भारतीय/मराठी प्रेक्षक (बहुतांशी तरुण व मध्यवयीन) तर असतातच पण अत्यंत आनंदाची गोष्ट ही आहे कि त्यांच्यापैकी काही रंगमंचावरही असतात. एका मध्यवर्ती भारतीय बहुभाषी संस्थेने (नाट्य, नृत्य, संगीत, साहित्य असे विभाग असलेल्या) नियमितपणे विविध कार्यक्रम करायला सुरुवात केली आणि गेल्या २-३ वर्षात “mainstream” उपक्रमात भाग घ्यायला सुरुवात केली. वेगवेगळ्या नाट्यसंस्थांमधून व संस्थांबरोबर हे कलाकार काम करतात. हे कलाकार इथे जन्मलेले किंवा वाढलेले नाहीत.

हे भारतातून आलेले आहेत आणि इंग्रजी, हिंदी, मराठी व इतर भारतीय भाषांत निपुण आहेत. विविध रंगमंचांवर विविध भूमिकांमधून हे अभिनय व नृत्य-संगीत सादर करीत आहेत. ही अत्यंत समाधानाची बाब आहे.

ऑक्टोबर महिन्यात खास "Arts Crush" नावाचा कला महोत्सव असतो. शंभरावर कला संस्था (नाट्य, संगीत, नृत्य, साहित्य, चित्र-रंगकला, खाद्यकला, जादू, सर्कस,..) एकत्र येऊन सिअॅटल सेंटरमध्ये जत्रा भरवतात आणि आपापल्या कलांची माहिती व भेटीचे निमंत्रण आणि कूपन देतात. बरेच समारंभ आणि कार्यक्रम असतात आणि बहुतेक विनामूल्य असतात. खाण्या-पिण्याची चंगळ असते व विविध लोकांशी ओळखी होतात. कित्येकदा या दरम्यान भारतातून आलेले लेखक/नाटककार/इतर कलाकार भाग घेतात. हे सर्व कार्यक्रम वेगवेगळ्या ठिकाणी होतात त्यामुळे ती ठिकाणेही पहायला मिळतात. पूर्णतः आनंदोत्सव असतो. आमच्या कित्येक कलाकारांशी ओळखी झाल्या आहेत व सगळी प्रेक्षागृहे/ठिकाणे पहायला मिळाली आहेत.

सिअॅटल मध्ये बरेच मोठमोठे महोत्सव होतात, मिरवणूकी निघतात, मेळे व जत्रा भरतात त्यापैकी एक मेळा असतो North-west Folklife. तीन दिवस सिअॅटल सेंटर मध्ये कार्यक्रमांची धमाल असते. नृत्य, गायन, वादन, काव्यवाचन, लघुचित्रपट, उभ्या उभ्या विनोद, आणि अनेक आणखी कार्यक्रम असतात. अनेक परगावचे आणि परदेशातले लोक भाग घ्यायला व पाहयला येतात. हे कार्यक्रम मुख्यतः खुल्या रंगमंचावर असतात. आता त्यातही भारतीय/मराठी कलाकार आपली कला सादर करीत आहेत आणि त्यांना सगळ्यांकडून उत्तम दाद मिळते आहे. दुसरा एक अत्यंत महत्वाचा आणि जगप्रसिद्ध महोत्सव म्हणजे सिअॅटल आंतरराष्ट्रीय चित्रपट महोत्सव. हा महोत्सव २४ ते ३० दिवस चालतो व ह्यातही आजकाल भारतीय संस्था भाग घेताहेत.

दक्षिण आशियाई चित्रपट महोत्सवाने देखील आता जोर धरला आहे. त्याहूनही अभिमानाची गोष्ट म्हणजे मराठी नावे लेखिका, निर्माती, निर्देशिका व अभिनेत्री म्हणून पुढे येत आहेत. मराठी गायक-गायिका ही विविध ठिकाणी पण नेहमी पेक्षा अगदी वेगळ्या जागी उदाहरणार्थ जिथे बहुतेक प्रेक्षक/श्रोते अभागी असतात अशा जागी म्हणजे City Hall, Museums, Library, येथे आपली कला मग ते शास्त्रीय/सुगम संगीत असो वा वादन असो वा शास्त्रीय नृत्य असो सादर करीत आहेत आणि त्यांचे कौतुक होत आहे. हे सर्व मला पहायला ऐकायला मिळते आहे याचा मला फार आनंद आहे. ऑक्टोबर महिन्यात साधारणतः "रागमाला" संस्था "उत्सव" हा तीन दिवसांचा नृत्य संगीताचा उत्सव साजरा करते आणि बहुधा या उत्सवातील बरेचसे कार्यक्रम सिअॅटल सेंटर मध्ये होतात. एकाचवेळेस चार पाच व्यासपीठांवर उत्तमोत्तम शास्त्रीय नृत्य-गायन-वादनाचे कार्यक्रम सुरु असतात व ते पहायला व ऐकायला नानाविध सिअॅटल निवासी (सिआटलाइट्स) भारतीय जनतेसमवेत हजेरी लावतात.

सिअॅटलने अतिशय उत्तम दर्जाचे गिटारिस्ट, रॉकस्टार, पॉपस्टार, जॅझ म्युझिशियन्स जगाला दिले आहेत. त्यामुळे इथे अनेक उत्तम रॉक आणि जॅझ क्लबज् आहेत आणि आम्हाला अतिशय गुंगवणारे मधुर संगीत ऐकायला मिळते. ह्या काही क्लबज् मध्ये भारतीय DJ ही लोकप्रिय आहेत.

आता आपण वळूया अमेरिकेतल्या सर्वोत्कृष्ट "Cocktail Bars" कडे. One for the road किंवा nightcap घेऊ या. इतक्या मनोरंजना नंतर, खूप रात्र झाली असतांना घरी जायच्या आधी! सिअॅटल मधले निदान तीन बार सातत्याने अमेरिकेतल्या दहा सर्वोत्कृष्ट बार मध्ये गणल्या जातात. हे लिहायचे कारण म्हणजे त्यापैकी एक आमच्या इमारतीमागे असलेला, "USA Today" ने गौरविलेला बार एका मराठी तरुणीने सुरू करून यशस्वी केला आहे. जागा विकत घेण्यापासून ते अत्यंत नाविन्यपूर्ण कल्पकतेने, आर्थिक मंदीच्या काळात, जबरदस्त स्पर्धा असतांना तिने हे सर्व घडवून आणले आहे. सिअॅटलमध्ये अशाप्रकारे विविध आगळ्या वेगळ्या कला व्यवसायांमध्ये मराठी नांवे झळकायला लागली आहेत. यापेक्षा आनंदाची गोष्ट आणखी काय असणार! तर असे आहे हे आमचे कलागुणांनी परिपूर्ण असलेले सिअॅटल.

- अनु आमलेकर ((सिअॅटल, वॉशिंग्टन)